

DANUTA NARUSZEWICZ-LESIUK

ROLA PAŃSTWOWEGO ZAKŁADU HIGIENY W PERSPEKTYWIE HISTORYCZNEJ¹

THE ROLE OF THE NATIONAL INSTITUTE OF HYGIENE IN HISTORICAL PERSPECTIVE

Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny
00-791 Warszawa, ul. Chocimska 24

W artykule omówiono rolę Państwowego Zakładu Higieny w walce o zdrowie społeczeństwa, w ciągu 90 lat istnienia. Zwrócono uwagę na dostosowanie tematyki i zakresu pracy Instytutu do rozwiązywania problemów już istniejących zagrożeń zdrowia, jak też wskazywania nowych czynników ryzyka. Głównym zadaniem Instytutu była profilaktyka i prowadzenie prac mających za cel przystosowanie, względnie wykorzystanie najnowszych zdobyczy wiedzy do potrzeb ochrony zdrowia publicznego w kraju.

Słowa kluczowe: Państwowy Zakład Higieny, historia, zwalczanie chorób, profilaktyka
Key words: National Institute of Hygiene, history, control of infectious diseases, prophylaxis

WSTĘP

W ciągu 90 lat istnienia, cele i zadania stawiane Państwowemu Zakładowi Higieny (PZH) ulegały zmianom, zależnie od sytuacji zdrowotnej i potrzeb kraju. PZH wszystkie te zadania wypełniał *summa cum laudae*. Dane zebrane w tej pracy mają na celu uzasadnienie tego stwierdzenia i krótkie naświetlenie roli Instytutu w rozwiązywaniu problemów zdrowia publicznego w naszym kraju.

W działalności PZH można wyodrębnić 5 okresów:

I okres, międzywojenny – od początku istnienia do 1 września 1939 r. Okres tworzenia Państwowego Zakładu Higieny od podstaw, organizacji Centrali w Warszawie i 13 filii terenowych, których zadaniem miała być przede wszystkim walka z epidemiami, i które miały stanowić zaplecze laboratoryjno-diagnostyczne dla całego kraju, zarówno w zakresie diagnostyki chorób jak i higienicznej oceny jakości wody do picia i żywności.

II okres, wojny - lata 1940-1944 działalności częściowo konspiracyjnej

III okres - powojenny od marca 1945 r. do 1951 r., okres rekonstrukcji oraz reorganizacji PZH i jego filii, ale również okres, w którym PZH stanowił bazę rezerw kadrowych – pracow-

¹ Opublikowano równolegle w nr 4/2008 Przeglądu Epidemiologicznego

ników naukowych, wysoko wykwalifikowanych z wykształceniem wyższym, jak i techników – którzy zasilili liczne Uniwersyteckie Katedry i Zakłady i nowo organizowane Instytuty.

IV okres - lata 1952-2000. Przekształcenie PZH w Instytut Naukowo-Badawczy oraz w zaplecze metodyczno-dydaktyczne dla działalności służb sanitarno-epidemiologicznych w Polsce.

V okres - od 2001 r. – okres przekształceń w Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego

I. OKRES MIĘDZYWOJENNY - lata 1918-1939

W pierwszym okresie głównym zadaniem PZH była początkowo walka z epidemiami, i to zarówno za stołem laboratoryjnym, jak i w terenie. Działania przeciwepidemiczne obejmowały diagnostykę laboratoryjną zachorowań i zakażeń ludzi – badano początkowo dziesiątki tysięcy prób – a pod koniec tego okresu setki tysięcy prób rocznie. Dzięki analizie wyników tych badań przygotowywano w PZH, dla zainteresowanych instytucji, bieżącą ocenę sytuacji epidemiologicznej kraju. Działania te obejmowały również poszukiwanie dróg szerzenia się zakażeń m.in. przez badanie wody i żywności. Pod koniec tego okresu badano systematycznie wodę z 55%, a doraźnie z 34% wodociągów miejskich, badano też systematycznie wodę ze studni publicznych, z których bywało, kwestionowano 88% kontrolowanych obiektów.

Bardzo ważne dla opanowania epidemii było szybkie uodpornienie ludności wrażliwej na zakażenia. W tym celu w PZH rozwinięto na dużą skalę produkcję szczepionek. Produkowano 32 rodzaje preparatów szczepionkowych i 10 rodzajów surowic leczniczych i profilaktycznych o znakomitej jakości. Część produkcji na zlecenie Ligi Narodów wysyłano do Rosji i Grecji. Były to m.in. szczepionki p-ko durowi brzuszemu, cholera i czerwonca. Produkowano też insulinę, której nadmiar eksportowano, co zwłaszcza w czasie kryzysu ekonomicznego w Polsce reperowało budżet PZH.

Jednak na szczególną uwagę, jak również na szczególne uznanie, zasługuje prowadzona w tym czasie w PZH działalność dydaktyczna. Realizację tej działalności ułatwiło stworzenie w 1926 r. z pomocą Fundacji Rockefellera – Państwowej Szkoły Higieny. Punktem wyjścia do tej pracy było przygotowanie kadry przyszłych wykładowców – wśród nich były osoby, które zdołały zmienić mundury wojskowe na cywilne ubrania dopiero po skończonej wojnie 1920 r. Umożliwiono im uzupełnienie wiedzy w zagranicznych ośrodkach naukowych w ramach stypendiów Rockefellera.

W PZH prowadzono szkolenie m.in. lekarzy powiatowych, kontrolerów sanitarnych, absolwentów podchorążówek i innych. Do końca 1938 r. w kursach w PZH uczestniczyło 8 614 osób, w tym 2 455 lekarzy.

Dobra dydaktyka na poziomie uniwersyteckim, a taką prowadzono w PZH, jest możliwa tylko tam, gdzie równocześnie prowadzone są badania naukowe. Ze względu na ograniczoną objętość artykułu, nie mogę omówić wyników badań. Należy dodać, że działalności naukowej towarzyszyła działalność wydawnicza – już od 1920 r. wydawano Przegląd Epidemiologiczny, później pod nazwą Medycyna Doświadczalna i Społeczna. Ponadto Archiwum Chemii i Farmacji oraz popularno-naukową Bibliotekę Higieny Psychiczej.

Podsumowując dynamiczny rozwój działalności PZH w tym okresie należy zadać pytanie – jak to było możliwe – nie mając gotowych wzorców stworzyć Instytut, w pewnym sensie „z marszu” w trudnych warunkach zniszczonego przez wojnę kraju. Autorami tego w pewnym sensie „ewenementu” są osoby wymienione poniżej, z uwzględnieniem zajmowanych stanowisk w strukturze organizacyjnej Państwowego Zakładu Higieny:

W 1924 r.

Dyrektor: dr Ludwik Rajchman

Kierownicy:

Oddziału Bakteriologicznego – Stanisław Sierakowski

Oddziału Wyrobu Surowic i Szczepionek z fermą Służew – Józef Celarek

Oddziału Wyrobu Krowianki Ospowej – Stanisław Zdanowicz

Oddziału Pasterowskiego – Zenon Karłowski

Szkoły Higieny (w organizacji) – Witold Chodźko

Oddziału Ogólnego – Stefan Czaraszkiwicz

W 1927 r.

Dyrektor: dr Ludwik Rajchman

Kierownicy:

Działu Bakteriologii i Medycyny Doświadczalnej – Ludwik Hirszfild

Działu Produkcji – Jozef Celarek

Działu Chemii – Stanisław Weil

Działu Nauczania – Państwowej Szkoły Higieny – Witold Chodźko

i w strukturze organizacyjnej Państwowej Szkoły Higieny

W 1927 r.

Kierownik PSH: Witold Chodźko

Kierownicy Oddziałów:

Oddziału Biochemii – Kazimierz Funk

Oddziału Epidemiologii i Statystyki – Marcin Kacprzak

Oddziału Inżynierii Sanitarnej – Aleksander Szniolis

Oddziału Higieny Pracy – Brunon Nowakowski

Oddziału Higieny Społecznej i Administracji Sanitarnej – Jerzy Lubczyński

Amelin – Ośrodek Zdrowia – Stanisław Stypułkowski

Bursa

II. OKRES – LATA 1940-1944

W okresie wojny działalność PZH koncentrowała się na terenie Generalnej Guberni. Centrala w Warszawie, pod zarządem niemieckim, kontynuowała pracę w ograniczonym zakresie - prowadzono konspiracyjne nauczanie studentów medycyny, częściowo konspiracyjnie produkowano szczepionki. W ograniczonym zakresie działały trzy filie PZH.

III. OKRES – OD MARCA 1945 DO KOŃCA 1951 ROKU

Jest to okres restytucji PZH, odbudowy dawnych i tworzenia nowych filii PZH. Podobnie jak po I wojnie PZH miał istotny udział w zwalczaniu chorób zakaźnych, m.in. stanowiąc zaplecze diagnostyczno-laboratoryjne dla całego kraju, ponadto inicjując i planując akcje szczepień, realizowane w znacznej mierze przy zastosowaniu szczepionek wyprodukowanych w PZH.

W ciągu 7 lat wykonano ponad 16 mln badań bakteriologicznych i serologicznych i około 13 mln badań w kierunku kiły metodą Wassermanna lub Chediaka. Wyniki tych badań wykorzystano w opracowaniu mapy rozmieszczenia kiły na terenie naszego kraju, co było punktem wyjścia do przeprowadzenia „Akcji W” w Polsce.

Badano też żywność (ponad 1 mln badań), co miało duże znaczenie wobec wątpliwej w tym czasie wartości higienicznej żywności z UNRRY oraz oczywiście wodę (kilkaset tysięcy badań).

Wraz ze zmieniającą się sytuacją epidemiologiczną kraju pojawiła się potrzeba organizacji nowych instytutów i instytucji medycznych. Zostało to zapoczątkowane przy znacznym wykorzystaniu zasobów kadrowych PZH.

W dniu 31 grudnia 1949 r. z PZH wydzielono wytwórnie surowic i szczepionek tworząc Zjednoczenie Wytwórni Surowic i Szczepionek. Dział Chemii był podstawą zorganizowania Instytutu Leków, a Dział Higieny Pracy PZH – Instytutu Higieny Pracy w Łodzi. W późniejszych latach Zakład Antybiotyków PZH był załącznikiem Instytutu Antybiotyków (1957), a Zakład Higieny Żywności PZH – Instytutu Żywności i Żywnienia (1963).

Największą zmianą, jaka zaszła w 1951 r. było przekształcenie Filii PZH w Wojewódzkie Stacje Sanitarne-Epidemiologiczne. W związku z tymi zmianami odeszło z PZH ogółem 1142 pracowników, wśród nich 278 z wyższym wykształceniem, w znacznej mierze przygotowanych do pracy naukowej.

W 1952 r. uległa likwidacji Państwowa Szkoła Higieny, której zadania przekazano Studium Sanitarne-Higienicznemu Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej w Warszawie.

IV. OKRES – LATA 1952-2000

Jest to okres przekształcenia Centrali PZH w Instytut Naukowo-Badawczy o charakterze specjalisty i Konsultanta Krajowego, powołanego do prowadzenia badań naukowych w dziedzinie mikrobiologii, epidemiologii oraz higieny, ponadto szkolenia kadr w tych dziedzinach i sprawowania nadzoru nad fachową działalnością stacji sanitarno-epidemiologicznych.

W tym okresie czterokrotnie (w latach 1954, 1967, 1986 i 1992) nowelizowano statut PZH dostosowując zakres zadań i strukturę organizacyjną Instytutu do zmieniających się potrzeb zdrowotnych kraju. Pozostawiono niezmienione, priorytetowe zadanie – inicjowanie prac mających za cel przystosowanie i wykorzystywanie najnowszych zdobyczy wiedzy do potrzeb ochrony zdrowia publicznego w kraju.

Utrzymujące się zagrożenie związane z epidemicznym szerzeniem się chorób zakaźnych, m.in. błonicy, poliomyelitis, duru brzuszego spowodowało, że za priorytetowe zadanie pionu naukowo-badawczego uznano poprawę sytuacji epidemiologicznej kraju. Wymagało to podniesienia stanu odporności społeczeństwa i redukcji zagrożeń środowiskowych, w tym poprawy jakości zdrowotno-higienicznej wody, żywności i powietrza atmosferycznego.

Rola PZH w zakresie poprawy stanu uodpornienia populacji kraju przeciwko chorobom zakaźnym sprowadzała się głównie do zapewnienia dobrej jakości stosowanych szczepionek i propagowania właściwej polityki szczepień.

Udoskonalenie metod badań stosowanych przez Państwową Kontrolę Surowic i Szczepionek działającą w PZH spowodowało poprawę własności antygenowych m.in. anatoksyny błoniczej i tężcowej i komponenty krztuścowej szczepionki DiTePer.

Wnioski wynikające z prowadzonej na bieżąco analizy występowania zachorowań na wybrane choroby zakaźne u osób w różnych grupach wieku i w poszczególnych rejonach kraju, różniących się poziomem wykonawstwa szczepień, wykorzystano w PZH do opracowania propozycji przejścia z tzw. szczepień akcyjnych do stosowanych wg Kalendarza szczepień.

Dane o skuteczności tak prowadzonych szczepień, uzyskiwane przez PZH prawie na bieżąco ze stacji sanitarno-epidemiologicznych, pozwalały na szybkie opracowanie propozycji udoskonalenia programu szczepień. Właśnie taki system działania przyczynił się do poprawy sytuacji epidemiologicznej chorób, którym przede wszystkim zapobiega się przez szczepienie.

Poprawę sytuacji epidemiologicznej duru brzuszego uzyskano dzięki wymianie w 1964 r. nieskutecznej szczepionki Grasseta stosowanej przez 15 lat – na skuteczny preparat formolowo-fenolowy. Było to możliwe dzięki wynikom zaplanowanego i zorganizowanego przez PZH badania terenowego typu *field trial*. Badanie to traktowane jest w piśmiennictwie światowym jako modelowe.

W roku 1952 zorganizowano w PZH pierwszą w Polsce Pracownię Wirusologiczną, przekształconą później w Zakład Wirusologii Lekarskiej. W PZH zainicjowano też organizację pracowni wirusologicznych w stacjach sanitarno-epidemiologicznych. Było to m.in. podstawą podjęcia współpracy ze Światową Organizacją Zdrowia i przygotowania planu eradykacji poliomyelitis w Polsce. Zostało to uwieńczone sukcesem w 2002 r.

Instytut zabiegał, żeby wprowadzenie do stosowania w kraju nowych szczepionek oraz nowych preparatów szczepionkowych było poprzedzone badaniami epidemiologiczno-laboratoryjnymi w zakresie ich bezpieczeństwa i skuteczności. Takie badania wg planu przygotowanego w PZH zostały przez Instytut zorganizowane przy współpracy stacji sanitarno-epidemiologicznych i poprzedziły zastosowanie w Polsce szczepionek przeciwko poliomyelitis oraz przeciwko odrze i umieszczenie ich w Kalendarzu szczepień.

Jak wiadomo – Polskę uznano za kraj wolny od poliomyelitis w 2002 roku, a obecnie realizowany jest w kraju, opracowany przez PZH program eliminacji odry w Polsce do 2010 roku.

Takie badania poprzedziły też wprowadzenie do stosowania szczepionki przeciwko błonicy, przeznaczonej dla osób dorosłych. Na wniosek PZH preparat o zmniejszonej sile antygenowej został zbadany w instytucie, zaakceptowany przez Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej i skierowany do produkcji. Dzięki temu Polska zdażyła „na czas” ze szczepionką i szczepieniami wyprzedzając zagrożenie, jakie wynikło z wybuchu epidemii błonicy w Rosji i na Ukrainie w 1992 r.

Na początku lat sześćdziesiątych zaistniały w PZH warunki do podjęcia badań z zakresu epidemiologii chorób niezakaźnych i zapoczątkowanie badań w dziedzinie epidemiologii środowiskowej. W 1965 r. opracowano w PZH plan, a w 1966 r. zorganizowano retro- i prospektywne badania epidemiologiczne występowania środowiskowo uwarunkowanych, przewlekłych nieswoistych chorób układu oddechowego wśród mieszkańców Krakowa. Badania te realizowane przez 12 lat, ale w różnych aspektach kontynuowane do początku 2000 r., uznano w Europie, a nawet na świecie za modelowe pod względem metodycznym.

Pod koniec lat sześćdziesiątych zapoczątkowano w PZH niezwykle ważne na przyszłość badania antybiotykooporności bakterii – zwłaszcza pałeczek gram-ujemnych jak i ziarenkowców gram-dodatnich. W przyszłości one stały się punktem wyjścia do rozwoju badań m.in. w dziedzinie zakażeń szpitalnych.

W 1966 r. w PZH podjęto również badania w zakresie szeroko rozumianej higieny radiacyjnej, w tym dotyczące ochrony radiologicznej i radiobiologii. Badano występowanie naturalnej i sztucznej radioaktywności m.in. radonu w elementach środowiska, w tym w produktach żywnościowych i materiałach budowlanych. Nadano priorytet badaniom oceny skutków skojarzonego działania promieniowania jonizującego i związków chemicznych występujących w środowisku na komórki somatyczne człowieka, w tym indukcję uszkodzeń DNA.

W 1967 r. zorganizowano w PZH Zakład Immunopatologii, w którym rozwinięto badania wykładników uszkodzenia komórek i tkanek w zakażeniach HBV, HDV i HCV, w zakażeniu HIV oraz zakażeniach oportunistycznych – patogenami w przebiegu AIDS. Nie był to jedyny zakres zainteresowań wzw i HIV. Epidemiologiczna analiza sytuacji wzw z uwzględnieniem problemu skuteczności sterylizacji były podstawą opracowania zasad i planu zapobiegania i zwalczania wirusowego zapalenia wątroby typu B w Polsce, wykorzystanych w „Programie zapobiegania i zwalczania wirusowego zapalenia wątroby na lata 1976-1980” i wytycznych Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej z 1984 r.

W planowaniu badań prowadzonych w Instytucie, jak i w ocenie ich wyników, stosowano nowoczesne metody statystyczne propagowane przez zorganizowany w 1972 r. Zakład Statystyki Medycznej. Duże znaczenie zarówno dla pracy naukowej, jak i terenowej miało opracowanie i upowszechnienie przez ten Zakład metod statystycznych stosowanych w analizie błędów obciążających badania epidemiologiczne. Poprzez szkolenia epidemiologów prowadzone w PZH wdrożono wiele metod statystycznych do pracy w stacjach sanitarno-epidemiologicznych m.in. w dochodzeniach epidemiologicznych w ogniskach.

Na przełomie lat 60. i 70. ubiegłego wieku rozpoczął się „złoty wiek” zakładów PZH prowadzących badania wpływu negatywnych skutków zanieczyszczeń środowiska na zdrowie populacji. Nasilono badania stopnia narażenia populacji i oceny przewidywanych skutków narażenia na takie substancje obce w środowisku, jak pestycydy, polichlorowane bifenyle, rtęć i wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne. Opracowywano zbiorcze wyniki oceny higienicznej środków spożywczych oraz prowadzono badania z zakresu toksykologii, zwłaszcza toksykologii środków ochrony roślin i szeroko pojętej szkodliwości tych środków dla ludzi.

Wyniki tych badań oraz opracowanie w PZH nowych metod oceny stanu zanieczyszczenia środowiska m.in. wody i powietrza stanowiły kartę przetargową w staraniach o uzyskanie funkcji koordynatora badań w tej dziedzinie.

Uwieńczone to zostało sukcesem w 1975 r., kiedy Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej powierzyło Państwowemu Zakładowi Higieny funkcje koordynatora badań w problemie „Wpływ skażeń na zdrowie i życie człowieka” (problem MR-12) prowadzonych w Polsce w latach 1976-1985. Celem badań było m.in. opracowanie metod wykrywania i ocena występowania skażeń w środowisku z punktu widzenia zagrożenia populacji ludzkiej w kraju. Wyniki badań prowadzonych we współpracy z licznymi instytutami naukowymi w kraju i za granicą oraz ze stacjami sanitarno-epidemiologicznymi zebrano w 1445 publikacjach, z których 277 ukazało się w czasopismach naukowych za granicą. Wyniki tych badań wykorzystano m.in. w 20 rozprawach habilitacyjnych i 43 rozprawach doktorskich.

Prace z programu MR-12 kontynuowano w latach 1986-1990 w ramach Centralnego Programu Badawczo-Rozwojowego (CPBR 11.12) pod nazwą „Zapobieganie niekorzystnym skutkom zdrowotnym skażeń środowiska”. Badania w dziedzinie hasłowo-określanej „Zdrowie Środowiskowe” są nadal prowadzone.

Wykonanie badań w ramach prac i programów podjętych w IV okresie działalności PZH, które powyżej scharakteryzowałam, było możliwe dzięki szybkiemu odtworzeniu własnych zasobów kadrowych. Tylko niewielu pracowników naukowych przyszło do Instytutu z zewnątrz. Przeważająca większość zdobywała doświadczenie, a następnie specjalizacje i/lub stopnie naukowe w PZH.

Już w 1956 r. PZH uzyskał uprawnienia do nadawania stopnia doktora nauk medycznych, farmaceutycznych i przyrodniczych, a w 1969 r. mógł zorganizować studia doktoranckie. Od 1987 r. PZH ma uprawnienia do nadawania stopni doktora nauk medycznych w zakresie biologii medycznej i medycyny, doktora nauk biologicznych i doktora habilitowanego nauk medycznych w zakresie biologii medycznej i medycyny.

Do 2007 r. Rada Naukowa PZH nadała stopień doktora 271 osobom; stopień doktora habilitowanego uzyskały 64 osoby i wystąpiono z wnioskiem o nadanie tytułu profesora 43 osobom. Nie wolno zapomnieć o faktu, że spośród tych profesorów pięciu uzyskało członkostwo Polskiej Akademii Nauk.

Bardzo ważnym zadaniem PZH jako specjalisty krajowego było podyplomowe szkolenie fachowych pracowników stacji sanitarno-epidemiologicznych. Wypełnienie tego zadania stało się możliwe po włączeniu w 1967 r. do PZH Studium Sanitarno-Higienicznego Akademii Medycznej w Warszawie. Studium to, w swoim założeniu, miało być kontynuacją Państwowej Szkoły Higieny i przyjmując zasady działania tej Szkoły, przystosować programy nauczania do aktualnych potrzeb kraju, a co za tym idzie, zadań służby sanitarnej. Długofalowe plany szkolenia podyplomowego, początkowo przede wszystkim pracowników wojewódzkich stacji sanitarno-epidemiologicznych, uzgadniano z Głównym Inspektorem Sanitarnym, a realizowano we współpracy m.in. z Instytutem Żywności i Żywienia oraz Instytutem Medycyny Wsi w Lublinie.

Od 1967 r. do 2007 r. zorganizowano ok. 1200 kursów specjalizacyjnych, doskonalących, w tym, również szkoleń wdrażających do praktyki liczne metody badań opracowane w PZH. Kursy trwające od 3 dni do nawet 3 miesięcy ukończyło ponad 32 tys. osób. Przed Komisjami powoływanymi w PZH m.in. przez CMKP zdawało ponad 700 osób, w tym na II stopień specjalizacji z epidemiologii 195 osób i II stopień z higieny 215 osób.

Obecnie Studium Zdrowia Publicznego PZH jest członkiem Stowarzyszenia Szkół Zdrowia Publicznego Regionu Europejskiego ASPHER i jest organizacyjnie związane z Zakładem Promocji Zdrowia i Szkolenia Podyplomowego.

Na działalność wydawniczą PZH składa się wydawanie trzech kwartalników oraz 6 serii wydawniczych. Wydawane są – od 1947 r. Przegląd Epidemiologiczny – organ PZH i Polskiego Towarzystwa Epidemiologów i Lekarzy Chorób Zakaźnych; od 1949 r. Medycyna Doświadczalna i Mikrobiologia – organ PZH i Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów; od 1950 r. Roczniki Państwowego Zakładu Higieny – organ PZH. Streszczenia publikowanych prac, jak i wybranych prac *in extenso* – są dostępne w Internecie.

Szczególne znaczenie zarówno dla upowszechnienia metod opracowanych w PZH, jak i dla unowocześnienia i ujednoczenia metod badań prowadzonych zwłaszcza w stacjach sanitarno-epidemiologicznych mają Wydawnictwa Metodyczne PZH. Wydawnictwa te ukazują się od 1962 r. – ogółem wydano 180 zeszytów, w tym np. 26 z zakresu higieny komunalnej.

Ponadto na stronie internetowej NIZP-PZH prezentowane są wyniki prac prowadzonych w ramach Badań Statystycznych Statystyki Publicznej z zakresu nadzorowanego przez NIZP-

PZH Ogólnopolskiego Badania Chorobowości Szpitalnej Ogólnej (moduł Zdrowie – Hospitalizacja – Zachorowania i Leczenie na wybrane choroby)

V. OKRES - OD 2001 ROKU

Problematyka zdrowia publicznego w mniejszym lub większym stopniu była uwzględniana w pracach prowadzonych w PZH od dawna, właściwie od początku istnienia PZH. Większy ich udział datuje się od 1975 r., tj. od czasu podjęcia przez PZH koordynacji problemu MR 12, o czym wspomniałam wcześniej. Jednak priorytet tej tematyki zaznaczył się właśnie na przełomie wieków – umownie przyjmijmy rok 2000. Oczywiście miało to wyraz we wprowadzeniu zmian w statucie Instytutu, zmian w strukturze organizacyjnej, a przede wszystkim w planie naukowym Instytutu. Ponadto, o czym dotychczas nie wspomniałam w tematyce podejmowanej współpracy z zagranicą – w Komisjach Europejskich – komitetach i grupach roboczych, m.in. w PZH utworzono Krajowy Punkt Informacyjny dla Programu „Public Health” w ramach współpracy z Komisją Europejską w Luksemburgu. Kilkudziesięciu ekspertów z Instytutu uczestniczy jako przedstawiciele Polski w posiedzeniach dotyczących bezpieczeństwa żywności organizowanych przez Komisję Europejską lub Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności (EFSA). Główny Inspektor Sanitarny powołał także w PZH Zespół ds. Oceny Ryzyka dla potrzeb europejskiego systemu RASFF (*Rapid Alert System for Food and Feed*), a Minister Zdrowia nominował laboratoria PZH do pełnienia funkcji krajowych laboratoriów referencyjnych w zakresie badania pozostałości pestycydów oraz chemicznych i mikrobiologicznych zanieczyszczeń żywności.

Aktualnie prowadzone są badania, których wybraną tematykę przytaczam, aby scharakteryzować ogólnie profil zainteresowań PZH.

- Ocena potrzeb zdrowotnych i edukacyjnych wybranych grup społeczeństwa obejmuje m.in. zagadnienia promocji zdrowia w studiach dyplomowych i podyplomowych w Polsce; analizę wybranych elementów jakości opieki zdrowotnej na określonym terenie
- Badanie stylu życia wybranych grup ludności obejmuje m.in. badanie uwarunkowań depresji wśród młodzieży, umiejętność rozpoznawania i znajomości problemu dziecka krzywdzonego pod kątem widzenia zasadności podejmowania interwencji
- Opracowywane są metody (narzędzia) do monitorowania w PZH realizacji Narodowego Programu Zdrowia, którego pierwsza wersja i obecnie obowiązująca zostały przygotowane w PZH
- Bada się epidemiologiczne i ekonomiczne aspekty leczenia ofiar wypadków drogowych
- Analizuje zmiany struktury przyczyn hospitalizacji w ostatnich latach w Polsce oraz terytorialne zróżnicowanie częstości hospitalizacji np. z powodu chorób układu krążenia
- Kontynuowane są prace dotyczące bezpieczeństwa żywności i wody w zakresie zanieczyszczeń chemicznych, mikrobiologicznych i radiologicznych, zanieczyszczeń środowiska w aspekcie zagrożeń dla zdrowia ludności, ale też wypracowuje się nowe metody badań i nowe podejście do tego zagadnienia. Np. w temacie: ocena ryzyka jako strategia bezpieczeństwa w stosowaniu środków ochrony roślin ocenia się 1. ryzyko wynikające z wprowadzenia nowych środków ochrony roślin do obrotu w Polsce i 2. programy komputerowe dla oszacowania ryzyka dla operatora na podstawie wybranych środków ochrony roślin.

Podjęto realizację tematu wdrożenia molekularnych biomarkerów do analizy ryzyka zagrożeń związanych z oddziaływaniem potencjalnie rakotwórczych substancji chemicznych.

W pojęciu zagrożeń środowiskowych mieszczą się też np. zagrożenia związane z występowaniem owadów – szkodników sanitarnych, które są identyfikowane, co stanowi podstawę opracowania metod zapobiegawczych.

Kontynuowane są badania jakości szczepionek – m.in. na zlecenie WHO wykonano w PZH badania z zakresu testu wytrząsania (*shake test validation study*), który określa zmiany strukturalne powstające po zamrożeniu odsorbowanych na wodorotlenku glinu szczepionek – obecnie przygotowywane są w PZH materiały dydaktyczne z tego zakresu w celu szkolenia personelu medycznego na całym świecie.

W dniu 15 października 2007 r., zgodnie z aktualnym profilem zadań i zainteresowań, PZH uzyskał nazwę Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – zachowując historyczną nazwę Państwowy Zakład Higieny.

O perspektywach dalszego rozwoju problematyki zdrowia publicznego, w tym zadań Instytutu, wypowie się na zakończenia tego spotkania przedstawiciel Dyrekcji.

Ja na zakończenie chciałam życzyć, aby również obchodząc 100-lecie istnienia Instytutu można było powtórzyć, że jak zawsze PZH wywiązało się ze swoich zadań na rzecz kraju – na rzecz społeczeństwa *summa cum laudae*.

D. Naruszewicz-Lesiuk

ROLA PAŃSTWOWEGO ZAKŁADU HIGIENY W PERSPEKTYWIE HISTORYCZNEJ

STRESZCZENIE

W artykule omówiono rolę Państwowego Zakładu Higieny w ciągu 90 lat istnienia w walce o zdrowie społeczeństwa. Zwrócono uwagę na dostosowanie tematyki i zakresu działalności Instytutu do rozwiązywania problemów już istniejących zagrożeń zdrowia, jak też wskazywania nowych czynników ryzyka. Głównym zadaniem Instytutu była profilaktyka i prowadzenie prac mających za cel przystosowanie, względnie wykorzystanie najnowszych zdobyczy wiedzy dla potrzeb ochrony zdrowia publicznego w kraju.

D. Naruszewicz-Lesiuk

THE ROLE OF THE NATIONAL INSTITUTE OF HYGIENE IN HISTORICAL PERSPECTIVE

SUMMARY

The article presents the role of the National Institute of Hygiene, during the 90 years of its presence, in the struggle for health of the population. It underlines how the scope of action of the Institute was continuously adjusted in response to existing health treats and how the Institute contributed to detection of new risk factors. The main tasks of the Institute included prevention of disease and implementation of the most up-to-date developments in the country public health system.

Adres autorki:

Prof. dr hab. med. Danuta Naruszewicz-Lesiuk
Zakład Epidemiologii
Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego –
Państwowy Zakład Higieny
ul. Chocimska 24, 00 791 Warszawa
tel. (022) 54 21 204